УДК 351.76

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-92-103](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-92-103)

Демченко Володимир Миколайович кандидат філологічних наук, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет, Бериславське шосе, 24, м. Херсон, 73008, тел.: (050) 149-93-45, <https://orcid.org/0000-0003-1841-7798>

Ломакіна Оксана Валентинівна аспірантка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет, Бериславське шосе, 24, м. Херсон, 73008, тел.: (050) 969-59-00

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ: СТЕРЕОТИПИ Й РЕАЛІЇ

Анотація. У статті з метою визначення стереотипів суспільної думки і реалій державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насиллю в Україні досліджено положення основних законів, у яких докладно конкретизуються суб'єкти й об'єкти державницької та правової практики в цій сфері, їх обов'язки і права, а також наведено приклади нівелювання колишніх стереотипів (із часів російської та радянської імперій).

Зроблено висновки, що поняття «домашнє насилля» до сьогодні викликає певні стереотипи від попередньої радянської епохи, коли гасло «сім'я – частина суспільства» у реальній правовій / державницькій практиці не відповідало дійсності (сім'ю пропонувалося взагалі замінити утопічною комунією), і відповідна державна політика зумовила порушення системи культурних цінностей, що призводило до насилля в сім'ї як показник глибокої соціальної кризи та порушення прав людини; провідна мета державної сімейної політики – забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку, проте вирішальну роль у їхній національній ідентифікації відіграє матір, що потрібно відзначити в законі; у стосунках шлюбної пари існує негативний стереотип про нерозривність шлюбу, що призводило і до насилля в сім'ї, і до прихованої невірності. Цей стереотип нівелюється положенням про можливість укладання шлюбної угоди; відповідно існує стереотип про спільність подружжя в політичному, а також етичному, релігійному, етнічному чи мовному виборі, хоча на цьому ґрунті завжди є можливість конфлікту; існує стереотипне розрізнення насилля щодо жінок і чоловіків, дітей і дорослих, молодих і літніх, що передбачає й неоднакове ставлення до скривджених осіб, й упереджене ставлення правоохоронців до сімейних конфліктів як нелогічних і непередбачуваних.

Ключові слова: домашнє насилля, гендерні відносини, державна сімейна політика, подружжя, стереотип, суспільство.

Demchenko Volodymyr Mykolaiovych Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Public Administration and Local Self-Government, Kherson National Technical University, 73008, Kherson, Beryslav highway, 24, tel.: (050) 149-93-45, <https://orcid.org/0000-0003-1841-7798>

Lomakina Oksana Valentynivna Postgraduate of Department of Public Administration and Local Self-Government, Kherson National Technical University, Ukraine, 73008 м. Kherson, Beryslav highway, 24, tel.: (050) 969-59-00

DOMESTIC VIOLENCE: STEREOTYPES AND REALITIES

Abstract. In order to determine the stereotypes of public opinion and the realities of public policy in the field of preventing and combating domestic violence in Ukraine, the provisions of the basic laws are studied, which specify in detail the subjects and objects of state and legal practice in this area, rights, as well as examples of levelling old stereotypes (from the times of the Russian and Soviet empires).

It is concluded that the concept of «domestic violence» still evokes certain stereotypes from the previous Soviet era, when the slogan «family – part of society» in real legal / state practice did not correspond to reality (the family was proposed to be replaced by a utopian commune), and the relevant state policy led to the violation of the system of cultural values, which led to domestic violence as an indicator of a deep social crisis and human rights violations; the main goal of the state family policy is to provide each child with family upbringing, opportunities for spiritual and physical development, but the mother plays a crucial role in their national identification, which should be noted in the law; there is a negative stereotype about marital inseparability, which has led to both domestic violence and hidden infidelity. This stereotype is offset by the provision on the possibility of concluding a marriage contract; accordingly, there is a stereotype about the commonality of marriages in political, as well as ethical, religious, ethnic or linguistic choices, although there is always the possibility of conflict on this basis; There is a stereotypical distinction between violence against women and men, children and adults, young and old, which implies both unequal treatment of victims and prejudice against law enforcement and family conflicts as illogical and unpredictable.

Keywords: domestic violence, gender relations, state family policy, marriage, stereotype, society.

Постановка проблеми. Уже за своєю сутністю поняття «домашнє насилья» в нашому суспільстві викликає певні стереотипи, набуті ще в попередню державницьку добу, коли гасло «сім'я – частина суспільства» (і не просто «частина», а навіть «чарунка»), а «суспільство» мало обов'язкову ознаку «соціалістичне»). Проте в реальній правовій / державницькій практиці це не відповідало дійсності – уже на початку більшовицької влади суспільна

інституція «сім'я» зазнала потужної атаки від романтиків-ідеологів, які пропонували її замінити утопічною комунією, в умовах якої жінки та діти оголошувалися спільними. У подальшому ця утопія мала певні рефлексії – будинки з символічною кухнею, активна система громадських і корпоративних їдалень, спільні тераси в будинках барачного типу тощо. Ще пізніше – у другій половині ХХ століття була спроба створити систему шкіл-інтернатів для дітей (усіх) із метою звільнити їхніх батьків від виховання задля більшої трудової віддачі на робочому місці (так і звільнення жінок від домашньої кухонної роботи – із тією ж метою).

Зрозуміло, що така державна політика не могла не мати відповідних негативних результатів щодо сприйняття сім'ї як невід'ємного складника системи етнічних / національних культурних цінностей. А в умовах загальнонародного зречення християнських цінностей – ще й духовних. Також сюди домішувалася й традиційна проблема радянського устрою – дефіцит власного житла. Зрештою такі деформації призводили до насилля в сім'ї як показника глибокої соціальної кризи. Тому сьогодні, в умовах орієнтації України не на утопічні чи архаїчні шляхи розвитку, а на прогресивні європейські, актуальним стає і захист сімейних відносин у загальному спектрі стабільності в суспільстві та провідного принципу сучасної цивілізації – захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запобігання та протидії домашньому насиллю в суспільстві вивчали чимало вчених – державників, юристів, соціологів, психологів, які приділяють увагу захисту прав постраждалих осіб (М. Самарська) [1], адміністративно-правовому статусу відповідальних суб'єктів публічної адміністрації (Н. Манжос) [2], психологічному аспекту роботи в умовах кризової ситуації правоохоронців (Н. Пряхіна) [3], проблемі формування відчуття провини у кривдника домашнього насилля (В. Бутко) [4], а також численних практиків у сфері роботи з родиною (наприклад, О. Христенко [5]). Проте, незважаючи на широкий спектр досліджень у сфері домашнього насилля, недостатньо вивченими залишаються питання сприйняття такого порушення норм життя самими членами суспільств, які часто перебувають під впливом колишніх стереотипів, за якими права людини, зокрема дитини й жінки, повсюдно порушувалися.

Мета статті – визначення стереотипів суспільної думки і реалій державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насиллю в Україні.

Виклад основного матеріалу. Визначено, що сім'я є структурним складником суспільства через не лише демографічний чинник, але й через громадянський, адже саме в сім'ї виховується майбутній громадянин, який мусить мати не лише моральні чесноти, але й бути соціально активною особою в розбудові рідної держави. Також від економічної стабільності сім'ї безпосередньо залежить економічна стабільність держави, а те у свою чергу є компонентом державної / національної безпеки.

Основним джерелом правових настанов від держави є Сімейний кодекс України від 2002 року (далі – Закон 1), який щорічно отримує додаткові зауваження (останнє – від 05.11.2021 року), що свідчить про важливість і актуальність цієї сфери для розбудови держави. Так, у пункті 2 статті 1 указується головні цілі державної політики в сімейній сфері – «зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб»; «утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї»; побудова сімейних відносин «на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки»; «забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку» [6]. Саме останню мету вважаємо провідною, оскільки за негативної реалії віднесення другого й третього колін родоводу до ще радянських поколінь, а першого – переважно до пострадянського, яке часто виховане своїми батьками в радянських традиціях, діти мають бути кількісною домінантою власне українського суспільства. Звичайно, це стереотипне твердження, реалії ж залежать переважно від суб'єктивного чинника, що найтісніше зумовлений соціальною поведінкою матері (про таку домінантну її роль у Законі 1 не зазначено).

Поряд із Сімейним кодексом, у сфері боротьби з домашнім насиллям визначаються також положення Кримінального кодексу України, Кодексу про адміністративні правопорушення, у яких конкретизуються особливості й наслідки аналізованих злочинів, Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 року № 658, де конкретизуються зв'язки таких суб'єктів у напрямку підвищення ефективності боротьби проти насилля в нашому суспільстві, а також Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон 2) від 2018 року (зі змінами за Законом від 17.01.2019 за № 2671-VIII), де докладно аналізуються такі порушення, а також організаційно-правові засоби й основні напрямки державної політики та її реалізації у сфері запобігання та протидії такому насильству в аспекті захисту прав Людини в особі постраждалих від насильства в сім'ї.

Так, серед таких осіб відзначаються діти, які не досягли 18 років та зазнали домашнього насильства в будь-якій формі або стали свідками такого насильства. Натомість, з іншого боку – як кривдник – визначається така сама дитина, що також не досягла 18 років і вчинила таке насильство [7]. Тобто дитина, попри стереотипи щодо її як жертви від безчинств того ж таки батька, може бути саме й порушником – кривдником – стосовно як такої ж дитини, так і, скажімо, родичів похилого віку. Це важливий момент, адже раніше в кримінальному праві те ж сексуальне насилля передбачало виключно стосунки «чоловік (насильник) – жінка (жертва)», навіть не заважуючи про цілком можливі зворотні випадки.

Суб'єктно-об'єктне коло такого правопорушення (у його різновидах – фізичному, сексуальному, психологічному або економічному) докладно

конкретизовано в Законі 2 – це стосунки між сьогоденними родичами; між колишніми чи теперішніми членами подружжя; між особами, які спільно проживають у межах однієї сім'ї, не перебуваючи в шлюбі чи родинних відносинах; за місцем скоєння вони відбуваються як у місці проживання всіх учасників такої ситуації, так і в інших місцях, де проживає один (одна) з них [7]. І якщо фізичне, сексуальне та психологічне насилля не викликає жодних непорозумінь у стереотипному сприйнятті, адже пересічні громадяни саме ці аспекти пов'язують з агресивною поведінкою особи, яка скоює такі безчинства, то економічне насилля не асоціюється з ними. А це доволі серйозні та чуттєві порушення, через які людина-жертва втрачає певні життєві гарантії – наприклад, втрачає житло, їжу, одяг, кошти чи документи, залишається без догляду чи піклування (особи похилого віку, інваліди чи важко хворі), не може отримувати послуги з лікування, працювати (чи навпаки – примушена працювати) або навчатися [7]. Тобто таким чином особа позбавлена можливості вести повноцінне життя.

Як ми вже зазначали, поряд з економічним різновидом насильства у сім'ї, фізичне, сексуальне та психологічне є більш атрибутивними – зрозумілими в розумінні негативного сприйняття людьми. Так, у статті 1 Закону 2 перше конкретно характеризується такими атрибутами, як «ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання», а також «позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги», «заподіяння смерті»; друге (сексуальне) конкретизується поняттями «примушування до акту сексуального характеру», «правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканності» із зауваженням, що стосовно повнолітньої особи – без її згоди, а стосовно дитини – незалежно від її згоди й навіть просто в її присутності (тобто примушення її до спостереження сприймається вже як акт насилля); третій (психологічний) різновид передбачає «словесні образи, погрози», «приниження, переслідування, залякування», а також інші дії, що зумовлюють обмеження волевиявлення принижованої особи, «емоційну невпевненість, нездатність захистити себе» [7]. Тобто тут присутній не лише безпосередній вплив (фізичний), але й опосередкований (психологічний), навіть у формі психологічного навіювання.

За прийнятим останнім часом у сфері публічного управління щодо соціальних відносин терміном «актори», такими в ситуації домашнього насилля пункт 2 статті 2 Закону 2 визначає членів подружжя, членів колишнього подружжя, наречених, осіб, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, а також їхніх батьків і дітей. Якщо ж розглядати інші конфліктні пари, один (одна) із яких може бути насильником, а інший (інша) – жертвою, то тут можуть бути більш різноманітні варіації: «мати (батько) – дитина (рідна чи одного з них за колишнім шлюбом)», «дід (баба) – онук (онука)», «вітчим (мачуха) – пасинок (падчерка)», «рідні (двоюродні) брат і сестра», «дядько (тітка) – племінник

(племінниця)», «опікуни – особи, які перебувають під опікою», «прийомні батьки, патронатні вихователі – прийомні діти, діти, які проживають у сім'ї патронатного вихователя» [7] та інші варіанти можливих ризиків у сімейних стосунках.

Наприклад, у стосунках шлюбної пари спостерігається негативний стереотип, що існує в геномі суспільства вже кілька століть, – це існування архаїчного канону про Божий характер шлюбу, який має бути нерозривним. Це, звісно, призводило і до насилля в сім'ї, і до прихованої невірності. Загалом же страждали переважно жінки. Деклароване в пункті 2 статті 7 Закону 1 положення про можливість укладання шлюбної угоди зазначений стереотип нівелює, хоча така традиція в українському суспільстві поки що не поширена. Пункти 4-10 цієї статті декларують й інші чинники захисту прав будь-якого члена сім'ї – права на таємницю особистого життя, на особисту свободу, на недискримінацію за ознаками раси, статі, політичних, релігійних переконань, етнічного й соціального походження, за мовними ознаками, на судовий захист [6].

Відповідно до стереотипу про нероз'єднаність сім'ї наявним є й загальне твердження про спільність подружжя в політичному чи етичному виборі. Як бачимо, зауваження про право на політичні переконання існує, а отже, конфлікт на цій основі цілком можливий (як і релігійний, етнічний чи мовний). Прикладом може бути протистояння в українському суспільстві під час виборів Президента 2004 року, коли часто члени одного подружжя виявляли протилежні інтереси: один (одна) вибирав (-ла) Віктора Ющенка, а інший (інші) – Віктора Януковича, часом доволі гостро дискутуючи з цього приводу. Також відомі гострі колізії, що відбуваються в подружжях мусульманина та православної, до того ж представників різних етносів (араб – українка, узбек – росіянка тощо), які ще й розрізняються доволі різними традиціями, недотримання яких призводить до численних конфліктів.

Отже, найбільш численними виявляються конфлікти між чоловіком і дружиною, а тому Закон 1 безпосередньо встановлює головну аксіому – «жінка та чоловік мають рівні права й обов'язки в сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї» [6], у якій проте відзначаємо певну двозначність саме через використання терміна «жінка» у ролі члена подружжя, адже перший має в такому разі ширше значення – не лише «дружина». Саме останнє поряд із терміном «подружжя» є семантично повним і логічним. За словником, «подружжя» позначає і шлюбну пару («чоловік і дружина»), і кожного з них, і шлюбні відносини загалом [8, С. 758]; натомість «сім'я» має давнє походження з литовської та пруської мов, де означало родину, домочадців, челядь [9, С. 254].

Порівняно з означеними об'єктами державної сімейної політики захист прав дитини є пріоритетним: у пунктах 7-8 статті 7 Закону 1 зазначається, що дитина «має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними

договорами України», і «регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини» – на противагу давнім стереотипам, за якими ще 200 років тому головною особою, що мала повні громадянські права, був лише чоловік (навіть локальні переписи населення до 1897 року фіксували лише їх як фактичних робітників).

Щодо постраждалої особи як об'єкта домашнього насилля визначаються її права – звернення до суб'єктів, які здійснюють запобігання та протидію таким порушенням; отримання інформації від таких суб'єктів про відповідну їй допомогу – соціальну, медичну, психологічну; безоплатне отримання такої; безоплатна правова допомога, встановлена законом; поважання честі й гідності, гуманне ставлення з боку означених вище суб'єктів; конфіденційність особистої інформації та захист персональних даних; вибір спеціаліста за статтю; відшкодування завданих матеріальних збитків і заподіяної фізичної та психічної шкоди; звернення до правоохоронних органів і суду задля притягнення кривдників до відповідальності; отримання інформації про остаточне рішення суду [10].

Дотримання перелічених вище прав постраждалих контролюється державою, яка відповідно до статті 4 Закону 2 забезпечує виконання заходів із запобігання та протидії насильству в сім'ї, гарантуючи постраждалим безпеку й захист їхніх прав і свобод, зокрема права на життя як провідної чесноти сучасної цивілізації, що полягає в дотриманні особистої недоторканності, поважання приватного й сімейного життя, а також правових відносинах, що відповідають положенням Європейського законодавства з прав людини. При цьому увага приділяється так званому непропорційному впливу, тобто гендерному стереотипному розрізненню насильства щодо жінок і чоловіків, дітей і дорослих, молодих і літніх у сфері домашнього насилля [7]. Мається на увазі неоднакове ставлення (за традицією) до скривджених у сім'ї осіб, а також упереджене ставлення правоохоронців до сімейних конфліктів як нелогічних і непередбачуваних (на кшталт «чужа сім'я – сутінки»), що може призвести до затримки в нагальному реагуванні їх на ризик фізичного побиття, а то й убивства.

Цю упередженість потрібно сьогодні нівелювати через виконання відповідних правових настанов держави, серед яких відзначаємо формування в суспільстві «нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства»; небайдужого й неупередженого ставлення до постраждалих осіб (зокрема й із боку правоохоронців); дотримання конфіденційності щодо постраждалих осіб й осіб, які повідомили про таке насилля; урахування «особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку»; потреби практичної взаємодії правоохоронців із медіазасобами та громадськими об'єднаннями; уникання в цій сфері дискримінування за будь-якою ознакою, але й у свою чергу виправдання домашнього насильства будь-якими релігійними переконаннями чи традиціями, зокрема й звільнення таких кривдників від правової відповідальності [7].

Означені вище настанови держави конкретизуються в соціальних мережах, де надаються практичні поради для осіб, які потрапляють під негативний вплив кривдників. Серед пропонованих кроків визначаються такі: 1) повідомлення за номером «102» (спеціальний екіпаж патрульної поліції ПОЛІНА – «поліція проти домашнього насильства»), що займається домашнім насиллям; 2) складання відповідного протоколу й надсилення його до суду; 3) затримання кривдника та застосування щодо нього заборонного припису; 4) фіксація можливих тілесних ушкоджень і визначення ступеня їх тяжкості для притягнення кривдника до кримінальної відповідальності; 5) складання письмової заяви про вчинення правопорушення з доданням копії висновку судово-медичного експерта [10].

В умовах е-врядування, що стає актуальним в усіх галузях публічного життя, сфера боротьби з домашнім насиллям також передбачає використання електронних технологій. Такою є, наприклад, Єдиний державний реєстр випадків насильства, порядок роботи якого визначено у статті 16 Закону 2. Функції Реєстру – збирання, реєстрація, зберігання, поновлення, використання, поширення інформації про випадки домашнього насилля – мають на меті захищати життєво важливі інтереси постраждалих, зокрема дітей; попередження рецидиву таких порушень (повторних випадків насильства); надавати комплексну допомогу постраждалим об'єктам; обліку випадків насильства; координації діяльності суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [7].

Саме тому Реєстр уміщує дані про суб'єкта, що здійснює заходи у сфері запобігання та протидії насильству, який вніс інформацію про випадок насильства до Реєстру; про особу, яка повідомила про вчинення насильства; про постраждалу особу; про кривдника та характер його відносин із постраждалою особою; про сам випадок насилля (з коротким його описом); про потреби постраждалої особи; про суб'єктів, які здійснюють заходи задля запобігання та протидії домашньому насильству; а також перелік усіх заходів, здійснених через виявлення випадку насильства, та їх результати [7].

У сенсі подолання стереотипів колишньої (радянської) правової системи щодо утримування таких відомостей про злочин проти гідності особи зі збереженням її особистих даних у Законі неодноразово зазначаються питання про згоду на це зазначених осіб – жертв злочину, що конкретно передбачено ще одним Законом України – одним з основних джерел сфери е-врядування – «Про захист персональних даних», що засвідчує й потребу згоди від батьків чи органів опіки та піклування в разі скоєння насилля щодо дитини [11]. Такі дані зберігаються в Реєстрі три роки від дня вчинення домашнього насильства на противагу даним про заявника, що є не такими істотними для справи.

Найбільш же важливими даними є інформація про кривдника, адже вона може запобігти подальшому рецидиву з його боку. Така інформація зберігається в Реєстрі упродовж року, якщо щодо такої особи не провадиться кримінальне провадження з вироком суду; упродовж періоду кримінального

провадження, якщо щодо кривдника порушено кримінальне провадження; упродовж трьох років, якщо рішення суду щодо кривдника набрало законної сили з наявністю обмежувального припису чи накладення адміністративного стягнення; упродовж десяти років, якщо вирок суду набрав законної сили щодо визнання кривдника винуватим за вчинення домашнього насильства; натомість інформація має бути видалена, якщо факт учинення насильства спростовано [7].

Щодо державного контролю виконання декларованих заходів із запобігання та протидії домашньому насиллю в пункті 2 статті 5 Закону 2 визначено основні напрямки реалізації державної політики, серед яких – ефективне реагування на такі факти через механізми взаємодії суб'єктів, що реалізують діяльність із запобігання та протидії насильству; надання допомоги постраждалим, відшкодування відповідної шкоди; належне розслідування фактів насильства з притягненням кривдників до передбаченої законом відповідальності [7]. Серед означених вище напрямків звертаємо увагу на імперативних діях – реагування, відшкодування, розслідування, притягнення, що декларовані державою, а тому підлягають і контролю їх виконання з її боку.

Тобто держава «спитає» про виконання таких заходів у відповідних суб'єктів, які визначаються у статті 6:

- спеціально уповноважених органів в аналізованій сфері (центральні органи виконавчої влади, що формують державну політику в цій сфері, що реалізують таку державну політику; місцеві державні адміністрації, зокрема відповідні їх структурні підрозділи; сільські, селищні, міські, районні у містах ради);

- інших органів, які виконують функції зі здійснення зазначених заходів у цій сфері (служби у справах дітей; відповідні підрозділи Національної поліції; органи управління освітою, навчальні заклади та інші установи системи освіти; органи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної правової допомоги; суди та прокуратура);

- спеціалізованих служб підтримки жертв насильства (соціальні служби сім'ї, дітей і молоді; дитячі притулки; центри соціально-психологічної допомоги й реабілітації; центри надання соціальних послуг; кол-центри з відповідних питань; мобільні бригади соціально-психологічної допомоги жертвам насильства за ознакою статі) [7].

До того ж стаття 19 Закону 2 визначає конкретні заходи в напрямку, які передбачають насамперед моніторинг і підготовку – зокрема вивчення ситуації та збирання відповідних статистичних даних із метою вивчення причин і передумов домашнього насильства, ефективності впровадження та застосування законодавства в цій сфері; проведення серед населення інформаційних кампаній про негатив домашнього насилля; упровадження в навчальних закладах програм щодо протидії домашньому насильству; залучення медіазасобів до просвітницьких акцій, зокрема задля формування

небайдужого ставлення до постраждалих, насамперед дітей і людей похилого віку, а також для усвідомлення потреби обов'язкового повідомлення про випадки домашнього насильства; проведення тренінгів і семінарів для фахівців сфери запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема й працівників правоохоронних органів [7].

Висновки. Розглянувши положення державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насиллю через призму історичних стереотипів в українському суспільстві та сучасних реалій, можна зробити такі висновки:

- поняття «домашнє насилля» в нашому суспільстві до цього часу виявляє певні стереотипи від попередньої радянської епохи, коли гасло «сім'я – частина суспільства» в реальній правовій / державницькій практиці не відповідало дійсності (сім'ю пропонувалося взагалі замінити утопічною комуністичною, де жінки та діти оголошувалися спільними; спроба створити систему шкіл-інтернатів для дітей з метою звільнити їхніх батьків задля більшої трудової віддачі на робочому місці, звільнення жінок від домашньої кухонної роботи);

- відповідна негативна державна політика зумовила порушення системи культурних цінностей, зречення християнських цінностей – духовних, існував також дефіцит власного житла. Ці причини призводили до насилля в сім'ї як показника глибокої соціальної кризи, що порушувало стабільність у державі й суспільстві, а також права людини;

- провідна мета державної сімейної політики – забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку, адже друге й перше коліно її родоvodu (дід-баба, батько-мати) ще виявляють окремі радянські й пострадянські риси, діти ж мають бути кількісною домінантою власне українського суспільства. Проте вирішальну роль у такій їх ідентифікації відіграє матір, а тому таку її домінантну роль потрібно відзначити в законі);

- за положенням закону дитина, попри стереотипи щодо її ролі як жертви від безчинств, може бути й сама кривдником – стосовно як такої ж дитини, так і, скажімо, родичів похилого віку;

- у стосунках шлюбної пари існує негативний стереотип про Божий характер шлюбу – його нерозривність, що призводило і до насилля в сім'ї, і до прихованої невірності. Цей стереотип нівелюється положенням про можливість укладання шлюбної угоди, хоча така традиція в українському суспільстві поки що не поширена;

- відповідно до стереотипу про нерозривність сім'ї наявним є загальне твердження про спільність подружжя в політичному чи етичному виборі, хоча на цьому ґрунті завжди існують конфлікти (як і релігійний, етнічний чи мовний);

- існує гендерне стереотипне розрізнення насильства щодо жінок і чоловіків, дітей і дорослих, молодих і літніх у сфері домашнього насилля, що

передбачає неоднакове ставлення до скривджених осіб, а також упереджене ставлення правоохоронців до сімейних конфліктів як нелогічних і непередбачуваних, що може призвести до затримки в нагальному реагуванні їх на ризик фізичного побиття, а то й убивства.

Зазначені моменти ілюструють сучасні реалії сфери боротьби з домашнім / сімейним насиллям відповідно до наявних проблем, зумовлених суб'єктивним ставленням членів українського суспільства як до такого насилля зокрема, так і до порушень прав людини загалом. Тому в подальшому плануємо дослідити практику державної політики в цій сфері.

Література:

1. Самарська М. Права постраждалих осіб від домашнього насильства. *Сім'я без насильства*. URL : <http://bilozerska-school18.1gb.ua/2021/04/18/права-постраждалих-осіб-від-домашнього/>
2. Манжос Н.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють запобігання та протидію домашньому насильству. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С. 130-133. URL : http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_1/31.pdf
3. Пряхіна Н. Психологічні механізми уникнення кризових ситуацій працівниками ОВС під час проведення профілактики домашнього насильства та відвідування важких сімей. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14. URL : С. 279–285. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Рекр_2013_14\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Рекр_2013_14(2)_39)
4. Бутко В. Значення формування кривдником відчуття провини у жертви домашнього насильства. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. 1, Вип. 41. С. 131–136.
5. Христенко О. Домашнє насильство – це проблема не окремої родини, а всього суспільства. URL : <https://liutenska-rada.gov.ua/news/1620388449/>
6. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002 № 21-22. Ст.135. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 5. Ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
8. Словник української мови : [у 11 т.] / ред. кол: Білодід І.К., Бурячок О.О. та ін. – К.: Наукова думка, 1974. – Т.5. – 840 с.
9. Етимологічний словник української мови / ред. О.С. Мельничук та ін. К.: Наук. думка, 2012. Т.6. 568 с.
10. Вчинення насильства в сім'ї. *Безоплатна правова допомога*. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Вчинення_насильства_в_сім'ї
11. Про захист персональних даних : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 34. Ст. 481. URL : http://vinfpo.org.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=62:закон-україни-про-захист-персональних-даних&Itemid=14

References:

1. Samars'ka M. (2021). Prava postrazhdalykh osib vid domashn'oho nasyt'stva [The rights of victims of domestic violence]. *Simya bez nasyt'stva [A family without violence]*. URL : <http://bilozerska-school18.1gb.ua/2021/04/18/права-постраждалих-осіб-від-домашнього/> [in Ukrainian].
2. Manzhos N.V. (2019). Administratyvno-pravovyy status subyektiv publichnoyi administratsiyi, yaki zdiysnyuyut' zapobihannya ta protydiyu domashn'omu nasyt'stvu [Administrative and legal status of public administration entities that prevent and combat domestic violence]. *Pivdennoukrayins'kyi pravnychiy chasopys [South Ukrainian Law Journal]*, 4, 130-133. URL : http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_1/31.pdf [in Ukrainian].

3. Pryakhina N. (2013). Psykholohichni mekhanizmy unyknennya kryzovyykh sytuatsiy pratsivnykamy OVS pid chas provedennya profilaktyky domashn'oho nasyt'stva ta vidviduvannya vazhkykh simey [Psychological mechanisms of avoiding crisis situations by police officers during the prevention of domestic violence and visiting difficult families]. *Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi [Problems of extreme and crisis psychology]*, 14. URL : S. 279–285. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2013_14\(2\)__39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2013_14(2)__39) [in Ukrainian].

4. Butko V. (2014). Znachennya formuvannya kryvdnykom vidchuttya provyny u zhertvy domashn'oho nasyt'stva [The importance of forming the perpetrator's sense of guilt in victims of domestic violence]. *Aktual'ni problemy psykholohiyi [Current issues of psychology]*, 1, 41, 131–136. [in Ukrainian].

5. Khrystencko O. (2021). Domashnye nasyt'stvo – tse problema ne okremoyi rodyny, a vs'oho suspil'stva [Domestic violence is a problem not of an individual family, but of the whole society]. URL : <https://liutenska-rada.gov.ua/news/1620388449/> [in Ukrainian].

6. Simeynyy kodeks Ukrayiny [Family Code of Ukraine] (2002). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 21-22, 135. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].

7. Pro zapobihannya ta protydyu domashn'omu nasyt'stvu : Zakon Ukrayiny [On Prevention and Counteraction to Domestic Violence : Law of Ukraine] (2018). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 5, 35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].

8. Slovyk ukrayins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language] (1974) / red. kol: Bilodid I.K., Buryachok O.O. ta in. K.: Naukova dumka, 5. 840 [in Ukrainian].

9. Etymolohichnyy slovyk ukrayins'koyi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language] (2012) / red. O.S. Mel'nychuk ta in. K.: Nauk. dumka, 6, 568 [in Ukrainian].

10. Vchynennya nasyt'stva v simyi [Domestic violence] (2021). *Bezoplatna pravova dopomoha [Free legal aid]*. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Вчинення_насилства_в_сім%27ї

11. Pro zakhyst personal'nykh danykh : Zakon Ukrayiny [On personal data protection : Law of Ukraine] (2010). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 34. 481. URL : http://vinfpo.org.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=62:закон-україни-про-захист-персональних-даних&Itemid=14 [in Ukrainian].